

Η Ποίηση ως «όραμα» και «άκουσμα»: Διακαλλιτεχνικές προσεγγίσεις και δραστηριότητες στη διδασκαλία της ποίησης

Τζίνα Καλογήρου
Καθηγήτρια Νεοελληνικής Λογοτεχνίας και της Διδακτικής της
Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Περίληψη

Με ποιους τρόπους θα μπορούσε ο εκπαιδευτικός να μετατρέψει την ποίηση σε σαγηνευτικό «όραμα» και «άκουσμα», αφού μάλιστα η ποίηση θεωρείται είδος που προκαλεί τη μεγαλύτερη αμηχανία σε εκπαιδευτικούς και μαθητές ή μια μορφή λόγου «μολυσμένη» από τη φορμαλιστική και τυποποιημένη διδασκαλία; Στην εισήγηση παρουσιάζονται τρόποι και δραστηριότητες για τη διακαλλιτεχνική προσέγγιση της ποίησης, όπως ο συνδυασμός του ποιήματος με πολύμορφο οπτικοακουστικό υλικό (εικαστικά έργα, φωτογραφίες, μουσική, βίντεο, εφαρμογές πολυμέσων κ.ά.) και η δημιουργία εκπαιδευτικού υλικού (εικαστικού, μουσικού, κ.ά.) με αφορμή το ποίημα. Η συνδυαστική παρουσίαση και χρήση ποίησης -εικαστικού έργου-μουσικής στη διδασκαλία παρουσιάζει αξιοσημείωτη ποικιλία μορφών. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει, ως υποστηρικτικά της διδακτικής προσέγγισης του ποιήματος, εικόνες, πίνακες, φωτογραφίες, μουσική, τραγούδια, για να αναδείξει τη θεματική-νοηματική τους συνάφεια με το κείμενο και να κάνει πιο ευχάριστη τη λογοτεχνική ανάγνωση.

Εισαγωγικά

Είναι κοινώς διαπιστωμένο ότι στις μέρες μας η ποίηση έχει εν πολλοίς περιθωριοποιηθεί. (Βλαβιανός, 2007· Bloom, 2005· Longenbach, 2009) Μέσα στο μετανεωτερικό χάος και σ' έναν πολιτισμό που βασίζεται στην ταχύτατη εναλλαγή και διασπορά των πληροφοριών λίγοι είναι εκείνοι που παραδίδονται συστηματικά στη βραδεία και ενδεδειγμένη ανάγνωση της ποίησης. Πολλοί έχουν μιλήσει για την λυτρωτική δύναμη της ποίησης. Η ποίηση με το μόνο επαναστατικό μέσον που διαθέτει, δηλαδή την ομορφιά, αναδομεί και ανακατατάσσει τα υλικά του κόσμου επιχειρώντας την αναπαρθένευση της όρασης και τη μεταμορφωτική επέμβαση στην πραγματικότητα, επιμένοντας όχι μόνο στο “νυν έχον” αλλά στον “οίον γενέσθαι”. Παρά ταύτα, η ποίηση διέρχεται κρίση στο σύστημα αξιών και προτιμήσεων που διανέμει η σημερινή κοινωνία. Η ποίηση δεν αποτελεί πλέον πολιτισμικό παράδειγμα όπως στο παρελθόν καθώς η έμφαση έχει μετατοπιστεί αλλού. Η αύξηση των παραγωγικών δυνάμεων, η υπεραφθονία, η κατακλυσμική υπερπληροφόρηση, η καταλυτική επίδραση των μέσων μαζικής επικοινωνίας και των νέων τεχνολογιών δημιουργούν βαθιές ρήξεις στη σχέση του μέσου αναγνώστη με την ποίηση. Τα πράγματα δεν διαφοροποιούνται εντός του θεσμικού χώρου της εκπαίδευσης. Η ποίηση είναι κατά κοινή ομολογία το είδος που προκαλεί τη μεγαλύτερη αμηχανία σε εκπαιδευτικούς και μαθητές. Επιπλέον είναι το πιο «σχολειοποιημένο» είδος, μολυσμένο από τη φορμαλιστική και τυποποιημένη

διδασκαλία. Επίσης η ποίηση είναι εξορισμού δύσκολη· ο μύθος της δυσκολίας βραχυκυκλώνει την αναγνωστική επαφή μαθητών και δασκάλων με την ποίηση.

Όμως, ο Κωστής Παλαμάς στο ακόλουθο ποίημα περιγράφει μια εντελώς διαφορετική εμπειρία που βίωσε όταν διάβασε για πρώτη φορά την απαράμιλλη επική ποίηση του Ομήρου (Καλογήρου-Λαλαγιάννη, 2005: 27-29):

*Όμηρε θεΐε, των καιρών χαρά και δόξα!
Στην κρυάδα του σχολείου και στου θρανίου τη γύμνια
όταν μπροστά μου σ' απίθωσαν του δασκάλου
τ' άχαρα χέρια, ω μεγαλόχαρο βιβλίο,
σε καρτερούσα μάθημα, κ' εσύ ήρθες θάμα. (...)
Διάβασμα αυτό δεν είταν, νόημα δεν είταν,
όραμα είταν κι άκουσμα είταν χωρίς ταίρι.*

Στο παραπάνω ποιητικό απόσπασμα από τη «Ραψωδία» της *Ασάλευτης Ζωής* ο Κωστής Παλαμάς, ακαταπόνητος πνευματικός εξερευνητής και διψαλέος φιLANαγνώστης, διαχωρίζει την οικειοθελή ανάγνωση του ελεύθερου χρόνου από τη λογοτεχνική ανάγνωση που συντελείται μέσα στο εν πολλοίς καταπιεστικό και ανταγωνιστικό περιβάλλον του σχολείου. Το διάβασμα ως «μάθημα» αντιτίθεται ριζικά στο διάβασμα-απόλαυση που προϋποθέτει την προσωπική και ελεύθερη εμπλοκή του παιδιού. Μ' αυτή την έννοια, η ανάγνωση είναι πράξη εσωτερική, που ανήκει στην ιδιωτική ζωή του ατόμου, ενεργοποιεί τη φαντασία και τροφοδοτεί την ονειροπόληση. Χαρακτηρίζεται από ανιδιοτέλεια και οικειότητα, στοιχεία που παραμένουν ωστόσο ανενεργά μέσα στο σχολικό πλαίσιο, το οποίο συνδέει μονοσήμαντα την ανάγνωση με την επίδοση, με τα κοινωνικά και επαγγελματικά επιτεύγματα και με τη συσσώρευση κεφαλαίου (Καλογήρου-Λαλαγιάννη, 2005: 27-29).

Ο Κωστής Παλαμάς ως νεαρός μαθητής είχε την ευκαιρία να ανακαλύψει τα θέλγητρα της ομηρικής γλώσσας και να πραγματοποιήσει την αποκαλυπτική συνάντησή του με τον Όμηρο μέσα στις άχαρες συνθήκες της τάξης. Ο Παλαμάς μαγεύεται από τη θεσπέσια περιγραφή της σπηλιάς της Καλυψώς (ε, Οδυσσέως σχεδία). Το ενδιαίτημα της νύμφης είναι πραγματικά πανέμορφο: καταπράσινα δάση, καθάρια νερά, λειμώνες γεμάτοι δροσερά σέλινα και τρυφερά γιοφύλλια. Ο αναγνώστης, όπως ακριβώς και ο Ερμής («στας θηΐτο» ε, 75), στέκεται μαγεμένος και θαυμάζει, βιώνει με όλες του τις αισθήσεις το κείμενο, νοσηματοδοτεί τα κειμενικά σημεία και μετατρέπει τις λέξεις σε «όραμα» και «άκουσμα» δηλαδή σε μια ολοκληρωμένη αισθηματική εμπειρία (Καλογήρου-Λαλαγιάννη, 2005: 27-29).

Το σχολείο ως θεσμικός χώρος συντηρεί και ως ένα βαθμό διαιωνίζει τη διχοτομική διάκριση ανάμεσα στην ανάγνωση-μάθημα (ανούσια και καταναγκαστική) και την ανάγνωση-απόλαυση (εθελουσία και φυσική, γι' αυτό ακριβώς αναγκαία και αναπóτρεπτη). Τις περισσότερες φορές, η αναγνωστική επαφή των μαθητών με τη λογοτεχνία (και φυσικά και με την ποίηση –ίσως ιδιαίτερα με την ποίηση) έχει το χαρακτήρα της ανιαρής υποχρέωσης ή του καταναγκασμού, που επιφέρει άχθος και αρνητικά συναισθήματα. Επιπροσθέτως, η δυνατότητα να γνωρίσουν τα παιδιά τη

λογοτεχνική ανάγνωση ως διαδικασία ελκυστική, ανακαλυπτική και δυναμικά ενδιαφέρουσα συνήθως προσκρούει στη διδακτική ραστώνη, την τυποποίηση ή –το κυριότερο– σε μια κειμενοκεντρική λογική που συνοψίζεται στο ερώτημα: “Τι εννοεί ο ποιητής;”. Το ζητούμενο που προκύπτει ως συνέχεια των παραπάνω διαπιστώσεων είναι, αφενός η μείωση του χάσματος ανάμεσα σ’ αυτό που οι μαθητές βιώνουν ως «σχολική» λογοτεχνία και ως ιδιωτικό, ελεύθερο ανάγνωσμα και, αφετέρου, η αναδιαμόρφωση της διδασκαλίας προς την κατεύθυνση της πολύμορφης, απολαυστικής και δημιουργικής προσέγγισης του κειμένου. Αυτό σημαίνει ότι οι μαθητές θα έχουν την ευκαιρία να χειριστούν το ποιητικό κείμενο όχι ως αντικείμενο γνώσης αλλά ως μέσο επικοινωνίας – με τον εαυτό τους, με τους συναναγνώστες-συμμαθητές τους, με το πολυφωνικό πεδίο του κειμένου. Η “αποσχολειοποίηση” της ανάγνωσης έχει βεβαίως άμεση σχέση με την ανεύρεση διαφορετικών τρόπων εμπλοκής διδασκόμενων και διδασκόντων στη διδασκαλία, καθώς και με τον απεγκλωβισμό της διδακτικής διαδικασίας από την αναζήτηση της μίας, «μοναδικής» ή «ορθής» ερμηνείας –άλλωστε το ποίημα επιδρά διαφορετικά στον κάθε αναγνώστη, προκαλώντας ποικίλες σκέψεις, ιδέες, συναισθήματα.

Εάν ο μαθητής –αναγνώστης έχει αναβαθμισμένο ρόλο στη διδακτική πράξη, τότε μπορεί πραγματικά να εμπλακεί ενεργά στην ανάγνωση να αυτενεργήσει και να αλληλεπιδράσει με το ποίημα, ακολουθώντας τις δικές του σκέψεις, διαθέσεις και ικανότητες. Η ανάγνωση βιώνεται ως ευχάριστη οδοιπορία ανακάλυψης και εξερεύνησης και όχι ως ιχνηλάτηση ετοιμοπαράδοτων νοημάτων και αφυδατωμένων αναλύσεων. Από την άλλη πλευρά, ο διδάσκων εγκαταλείπει την παραδοσιακή αυθεντία του, μετατρέπεται σε ισότιμο συνομιλητή, εμπνευστή και ρυθμιστή της όλης διαδικασίας.

Η σύγχρονη διδακτική έμφαση στον αναγνώστη καθώς και στην πολυδύναμη διαδικασία της ανάγνωσης του λογοτεχνικού κειμένου δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να εξερευνήσουν το πολύπλοκο αξιακό πεδίο της λογοτεχνίας, να αλληλεπιδράσουν και να δραστηριοποιηθούν κοινωνικά μέσα σ’ ένα παραγωγικό και συνεργατικό περιβάλλον μάθησης. Μέσω της συστηματικής συναναστροφής με τη λογοτεχνία οι μαθητές αναπτύσσουν σταδιακά δεξιότητες κριτικής σκέψης καθώς και επαρκείς γνωστικές και μεταγνωστικές στρατηγικές για τη διεξαγωγή γόνιμων και επωφελών λογοτεχνικών συζητήσεων. Η ανάγνωση όπως και η ερμηνευτική προσπέλαση του κειμένου προβάλλεται ως ανοιχτή, μη παγιωμένη διαδικασία που ανανεώνεται διαρκώς μέσα από την εναλλαγή των υποκειμένων και των συνθηκών επικοινωνίας.

Σήμερα η λογοτεχνία μπορεί να αξιοποιηθεί στη σχολική τάξη ως προνομιακό πεδίο διερεύνησης νέων αξιών και σημασιών μέσα στο διαρκώς μεταβαλλόμενο πεδίο της πραγματικότητας. Επίσης, σήμερα, ίσως περισσότερο από ποτέ, η λογοτεχνία, εντός του σχολικού πλαισίου πάντοτε, μπορεί να διδαχθεί χωρίς να απεμπολήσει ούτε να στερηθεί στο ελάχιστο την αρχέγονη παραμυθητική και λυτρωτική της λειτουργία. Ένα ζήτημα που πρέπει να τονιστεί είναι η αισθητική ποιότητα των διδασκόμενων κειμένων. Ασφαλώς και είναι απαραίτητο οι μαθητές να έρχονται σε επαφή με αξιόλογα σύγχρονα κείμενα, με κείμενα του παρόντος, που συνομιλούν με τα τωρινά ενδιαφέροντά τους ή θίγουν φλέγοντα ζητήματα κοινωνικοπολιτικού προβληματισμού αλλά, επίσης, και με λογοτεχνικά έργα που μπορούν να οδηγήσουν τη σκέψη τους στα εσαεί αναπάντητα

ερωτήματα της ανθρώπινης ύπαρξης και στις αιώνιες αξίες της ζωής. Αποτελεί χρέος του σχολείου να συμπεριλαμβάνει στους σύγχρονους συλλάβους και κείμενα κλασικά, δηλαδή αενάως μοντέρνα και διαχρονικά, υψηλής λογοτεχνικής αξίας. Πρόκειται για εκείνα τα λογοτεχνικά έργα που έχουν υπερβεί τη συνθήκη του χώρου και του χρόνου και μοιάζουν «με σπόρια καρπού που έχουν μείνει για αιώνες αποκλεισμένα από τον αέρα μέσα στις πυραμίδες αλλά διατηρούν τη γονιμότητά τους μέχρι σήμερα» (Benjamin, 1996:47). Η ποίηση, ελληνική και παγκόσμια, σύγχρονη ή παλαιότερη, παραδοσιακή ή μοντέρνα, ποίηση του Κανόνα ή μη, έχει να προσφέρει σε εκπαιδευτικούς και μαθητές πληθώρα αξιόλογων επιλογών.

Ο ρόλος των δραστηριοτήτων

Σήμερα έχουμε όλοι αποδεχτεί την αναγκαιότητα, αφενός, εισαγωγής του παιχνιδιού (Καλογήρου, 2006³) στην ίδια τη διαδικασία της μάθησης και, αφετέρου, διδακτικής επεξεργασίας του ποιήματος μέσω ποικίλων δραστηριοτήτων παιγνιάδους και πρωτότυπου χαρακτήρα. Οι δραστηριότητες αυτές δίνουν τη δυνατότητα στον μαθητή-αναγνώστη να εξοικειωθεί με τις αναγνωστικές στρατηγικές προσέγγισης του ποιητικού λόγου, να συνδέσει το κείμενο με τα προσωπικά του βιώματα, αλλά παράλληλα να καλλιεργήσει τη δημιουργικότητα και τη φαντασία του, παράγοντας αυθεντικό (προφορικό ή γραπτό) λόγο. Το συνοδευτικό οπτικοακουστικό υλικό που παράγεται και αξιοποιείται στο πλαίσιο αυτών των δραστηριοτήτων εμπλουτίζει την ανάγνωση του βιβλίου, αναδεικνύοντας το διακειμενικό του υπόβαθρο. Ο παιγνιάδης και δημιουργικός τους χαρακτήρας προκαλεί το ενδιαφέρον των μαθητών για τη λογοτεχνία και κατ' επέκταση συμβάλλει στην ενίσχυση της φιλιαναγνωσίας.

Ειδικότερα, οι δραστηριότητες δημιουργικής και πολύπλευρης ανάγνωσης του λογοτεχνικού κειμένου αντιστοιχούν χονδρικά στις ακόλουθες θεματικές ενότητες:

α) *Ερωτήσεις κατανόησης κειμένου.* Οι δραστηριότητες αυτής της ενότητας αναφέρονται στη νοηματική κατανόηση του κειμένου και μπορούν να τεθούν ύστερα από την ανάγνωση του κειμένου, του βιβλίου, όταν αυτό είναι ολιγοσέλιδο, ή ύστερα από την ανάγνωση κάθε κεφαλαίου, όταν πρόκειται για μυθιστόρημα. Η ενότητα περιλαμβάνει ερωτήσεις για να θυμηθεί το παιδί ορισμένα στοιχεία της υπόθεσης του βιβλίου, διατυπωμένες όμως με παιγνιάδη τρόπο και σε διάφορες μορφές: ευθείες ερωτήσεις, ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής, αντιστοίχιση (π.χ. των προσώπων της ιστορίας με τα λόγια τους), φανταστικά δελτία ταυτότητας των ηρώων, σταυρόλεξο που απαντά σε ερωτήσεις κατανόησης του κειμένου κ.ά.

β) *Παιχνίδια με τις λέξεις του βιβλίου. Δημιουργική γραφή.* Στην ενότητα αυτή εντάσσονται τόσο δραστηριότητες λεκτικών παιγνιδιών που επιφυλάσσουν την έκπληξη, το απρόοπτο και τη χαρά της φαντασιώδους διερεύνησης του λεξιλογίου του ποιήματος όσο και δραστηριότητες δημιουργικής ή ειδικότερα ποιητικής γραφής με διάφορους τρόπους και μεθόδους.

γ) *Παιχνίδια με τις εικόνες του βιβλίου*. Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει δραστηριότητες που αξιοποιούν την εξαιρετικά ενδιαφέρουσα ρητορική του εικονογραφημένου βιβλίου, το οποίο μπορεί να υπηρετήσει ευρύτερα την εξοικείωση των μαθητών με την τέχνη και τα αισθητικά ρεύματα μέσα από δραστηριότητες, όπως: η σύγκριση των διαφορετικών εικονογραφήσεων του ίδιου βιβλίου, η εξοικείωση των παιδιών με ορισμένες τεχνικές/μέσα εικονογράφησης, η παρατήρηση των λεπτομερειών στις εικόνες, η προσθήκη νέου κειμένου στις εικόνες του βιβλίου ή η δημιουργία νέας εικονογράφησης για το κείμενο, κ.ά.

δ) *Καλλιτεχνική έκφραση μέσα από τις Τέχνες*. Οι δραστηριότητες αυτής της ενότητας αποσκοπούν στην προσωπική έκφραση των μαθητών μέσω της αξιοποίησης του χρώματος, της γραμμής, της μουσικής, της κίνησης, κλπ. Οι μαθητές συνδιαλέγονται με το κείμενο και πειραματίζονται σε δικά τους σχέδια μέσα από δραστηριότητες απόδοσης του κειμένου με ζωγραφιές, χρώματα, μελωδίες, κατασκευές, καλλιτεχνικούς αυτοσχεδιασμούς, κ.ά.

ε) *Παράλληλα κείμενα / Διαθεματικές δραστηριότητες*. Οι δραστηριότητες αυτής της ενότητας οδηγούν τους μαθητές στη διαθεματική προσέγγιση αξιών, εννοιών, γνώσεων τόσο μέσα από ποικίλες καλλιτεχνικές εκφράσεις, όσο και μέσα από μη λογοτεχνικά κείμενα. Έτσι, οι δραστηριότητες αυτές προτείνουν την αξιοποίηση καλλιτεχνικών έργων (ζωγραφικής-φωτογραφίας –γλυπτικής, κ.ά.), την ακρόαση μουσικής και τραγουδιών, την ανάγνωση παράλληλων κειμένων, όχι αποκλειστικά λογοτεχνικών, που αναφέρονται σε ιστορικά, πολιτισμικά ή διαπολιτισμικά θέματα, περιβαλλοντικά προβλήματα, φυσικά φαινόμενα, μαθηματικές έννοιες, αισθητικά ρεύματα, κ.ά.

Ας δούμε όμως στη συνέχεια, σε δική μας ελεύθερη επιλογή-απόδοση, τις δραστηριότητες που προτείνει η C. E. Cornett (1999) για την ανταπόκριση των μαθητών στη Λογοτεχνία μέσα από μια διακαλλιτεχνική οπτική με έμφαση στη διάχυση (integration) και τη δημιουργική αλληλεπίδραση όλων των μορφών τέχνης με το λογοτεχνικό κείμενο/βιβλίο:

- Εύρεση ενός ποιήματος που συμπληρώνει/ταιριάζει/αντιτίθεται στο αρχικό.
- Σύνθεση ποιήματος με τη χρήση γνωστών ποιητικών μορφών ή μοτίβων (π.χ. haiku, diamante, limerick κλπ.).
- Ανάγνωση του ποιήματος: χορική, αντιφωνική, αθροιστική.
- Δημιουργία ποιήματος με βάση το αρχικό.
- Μελέτη για το συγγραφέα: έρευνα γύρω από το συγγραφέα και αναζήτηση στοιχείων για τη ζωή και το έργο του.
- Γραπτή κοινοποίηση σε ένα φίλο για το αν (σου) άρεσε ή όχι το βιβλίο.
- Βιογράφηση ενός από τους ήρωες/χαρακτήρες του κειμένου.
- Αφιέρωση του βιβλίου σε ένα φιλικό πρόσωπο και εξήγηση των λόγων για τους οποίους κάποιος θα έπρεπε να το διαβάσει.

- Βελτίωση του κειμένου: Ο συγγραφέας (σού) ζητά προτάσεις για τη βελτίωση του κειμένου.
- Επισκόπηση και προφορική παρουσίαση του βιβλίου με σκοπό την «πώλησή» του.
- Μετάθεση του ήρωα στο σπίτι του αναγνώστη: Πώς θα ήταν το σπίτι αυτό, αν άνηκε σε έναν από τους ήρωες/χαρακτήρες του κειμένου;
- Πρόσκληση του συγγραφέα και προετοιμασία των ερωτήσεων για την επικείμενη συνέντευξη μαζί του.
- «Πάγωμα του αίματος» (cliffhanger): απότομη διακοπή της φωναχτής ανάγνωσης σε έναν κρίσιμο σημείο με σκοπό την πρόβλεψη της συνέχειας.
- Διασυνδέσεις με την πραγματικότητα: Προφορικές ή γραπτές αναφορές σχετικά με το πώς συνδέεται το βιβλίο με τη ζωή (σου).
- Συγγραφή μιας νέας ιστορίας, όπου χρησιμοποιούνται ο ίδιος τίτλος, το ίδιο θέμα ή το ίδιο μοντέλο (πρότυπο) της αρχικής.
- Σταυρόλεξα: αναζήτηση στοιχείων σχετικά με τον τόπο, τους ήρωες και την πλοκή.
- Συγχρονισμός: Αναζήτηση των πιθανών αντιδράσεων ενός ήρωα στο άκουσμα μιας είδησης σύγχρονης της εποχής του αναγνώστη.
- Λήψη αποφάσεων: Διακοπή μιας γνωστής ιστορίας σε ένα κρίσιμο σημείο και επικέντρωση στην πιθανή εξέλιξή της, αν ο ήρωας έχει λάβει διαφορετικές αποφάσεις.
- Διατήρηση ημερολογίου, ως ένας από τους ήρωες.
- Δημιουργία λεξικού για την ερμηνεία ορισμένων “ιδιαιτέρων” λέξεων που συναντούμε στα λογοτεχνικά κείμενα. Π.χ.: «μπαομπάπ» (*Ο Μικρός Πρίγκιπας*, Ροβινσωνιάδες), «χόμπιτ» (ομώνυμο βιβλίο και *Ο Άρχοντας των Δαχτυλιδιών* του J. R. R. Tolkien), «κράκεν» (Βόρειο-ευρωπαϊκή μυθολογία, παραμύθια του Oscar Wilde), «φωτόδεντρο» (νεολογισμός του Οδυσσέα Ελύτη), κ.ά.
- «Κάρτες επεισοδίων», όπου καταγράφεται η πλοκή με σκοπό την προφορική αναδιήγηση της ιστορίας.
- Συνέχιση (sequel) της ιστορίας, αφού έχει ολοκληρωθεί.
- «Συναρπαστικά συμβάντα»: προφορική ή γραπτή περιγραφή όσων ξεχώρισαν.
- Καταγραφή (σε λίστα) των στοιχείων/πληροφοριών που έγιναν γνωστά μετά την ανάγνωση ενός μη λογοτεχνικού βιβλίου.
- Συγγραφή επιστολής προς μια διασημότητα με αποστολέα έναν από τους ήρωες του κειμένου.
- Συγγραφή επιστολής προς το συγγραφέα στην οποία ο αποστολέας, ως θαυμαστής του, εκφράζει την εκτίμησή του, υποβάλλει ερωτήματα και μοιράζεται τις σκέψεις του.
- Προφορική ή γραπτή περιγραφή του τμήματος του κειμένου που αποτελεί το «αγαπημένο (σου)».
- Επιλογή ενός από τους χαρακτήρες της ιστορίας και αιτιολόγηση τού γιατί θα ήταν αρεστός ως «φίλος» (ή και το αντίθετο).
- «Λίστα φαγώσιμων»: Δημιουργία των πιθανών γευμάτων των ηρώων.
- «Heinz 57»: Περιγραφή ενός ήρωα σε 57 λέξεις (ο αριθμός είναι ηθελημένα αυθαίρετος και μπορεί ασφαλώς να τροποποιηθεί).

- «Αστείο περιστατικό»: Γραπτή ή προφορική παρουσίαση του πιο κωμικού σημείου.
- «Σημαντικό τμήμα»: Γραπτή ή προφορική παρουσίαση του πιο σημαντικού σημείου, με χρήση πρότασης-πλαίσιου (sentence frame).
- «Ενδιαφέρον ήρωας»: Περιγραφή ενός από τους χαρακτήρες του κειμένου σαν να ήταν εν ζωή.
- «Ενδιαφέρον γεγονός»: Γραπτή ή προφορική αναδιήγηση του πιο ενδιαφέροντος γεγονότος.
- Συνέντευξη με έναν ειδικό για κάποιο θέμα που συνδέεται με το βιβλίο.
- Συνέντευξη μεταξύ ενός από τους ήρωες και του συγγραφέα ή μεταξύ του αναγνώστη και του συγγραφέα.
- Συγγραφή επιστολής αναφερόμενης στο βιβλίο με παραλήπτη ένα φίλο.
- Εισήγηση προς μια βιβλιοθήκη, προκειμένου να αγοράσει το βιβλίο.
- «Γραμμή της ζωής»: όλα τα γεγονότα της ζωής του ήρωα τοποθετούνται στη γραμμή της ζωής.
- Γραπτές σύντομες καταχωρήσεις (logs) σε σπειροειδές σημειωματάριο: ιδιαίτερες λέξεις, ιδέες, συναισθήματα. Εναλλακτικά, δημιουργία blogs.
- «Το βιβλίο της (παλιο)παρέας» (mob book): Ομαδική συγγραφή ενός βιβλίου για το βιβλίο.
- Γραπτή ή προφορική αιτιολόγηση για το αν το βιβλίο θα μπορούσε (ή δε θα μπορούσε) να γίνει ταινία.
- Δημιουργία εφημερίδας με ειδήσεις, άρθρα, διαφημίσεις βασισμένα στους χαρακτήρες και τα επεισόδια του βιβλίου.
- Επιλογή ενός ήρωα ως πιθανού γείτονα και αιτιολόγηση τού γιατί θα ήταν αρεστός ως «γείτονας» (ή και το αντίθετο).
- «Συζήτηση επί του αντικειμένου»: Προφορική απόδοση της ιστορίας με τη χρήση σκηνικών αντικειμένων (object props).
- Μεταφορά ενός χαρακτήρα του βιβλίου από το παρελθόν στο παρόν (πώς άραγε θα ενεργούσε σήμερα;)
- Γραπτή ή προφορική αναφορά στο γεγονός που προκαλεί σύγχυση ή προβληματίζει.
- Παρουσίαση των πληροφοριών που συγκεντρώθηκαν μετά από έρευνα σε ένα θέμα.
- Λίστα των προτάσεων του βιβλίου που προκάλεσαν το ενδιαφέρον ή ήταν σημαντικές.
- Απλούστευση και επανεγγραφή ενός περιστατικού, προκειμένου να το διαβάσει ένας νεότερος αναγνώστης.
- Σύνοψη σε μια παράγραφο της πλοκής.
- Σύνοψη του βιβλίου σε δεκαπέντε με πενήντα λέξεις (τηλεγράφημα).
- «Γραμμή του χρόνου»: όλα τα γεγονότα του βιβλίου τοποθετούνται στη γραμμή του χρόνου.
- «Διάγραμμα Venn»: Σύγκριση αυτού του βιβλίου με ένα άλλο και τοποθέτηση στο διάγραμμα των κοινών σημείων τους (λογοτεχνικών ή σχετικών με τις τέχνες).
- «Κυνήγι λέξεων»: Εύρεση κάποιων ιδιαίτερων λέξεων (πέντε έως δέκα) που περιγράφουν το βιβλίο και αιτιολόγηση της επιλογής.

- Δημιουργία λίστας με τις ασυνήθιστες, δύσκολες ή συναρπαστικές λέξεις του βιβλίου.
- Συγγραφή επιστολής με παραλήπτη έναν ήρωα ή ένα συμμαθητή, φίλο κλπ.
- Δημιουργία λίστας με χορευτικές κινήσεις που εμπεριέχονται στο βιβλίο και επίδειξη των κινήσεων αυτών με διαφορετικά μέρη του σώματος: κεφάλι, χέρι, δάχτυλα.
- Δημιουργία λίστας με τα είδη του χορού που πιθανόν ο κεντρικός ήρωας θα ήθελε να γνωρίζει και αιτιολόγησή της κάθε επιλογής.
- Δημιουργία λίστας με τα τραγούδια και τη μουσική που πιθανόν θα άρεσαν στον κεντρικό ήρωα.
- Συλλογή μουσικών κομματιών τα οποία θα ταίριαζαν στο βιβλίο (ιδιαίτερες σκηνές, γενική διάθεση ή θέμα).
- «Μουσικό πλέγμα»: Εύρεση τρόπων και καταγραφή τους σε λίστα, με τους οποίους η μουσική διασυνδέεται με το βιβλίο (τραγούδια, μουσική, ρυθμός, μελωδία, μουσικά όργανα κλπ.).
- Σύνθεση ενός τραγουδιού σχετικού με το βιβλίο σε ρυθμό rap ή μεγαλόφωνη ανάγνωση ενός (αγαπημένου) τμήματος του βιβλίου στον ίδιο ρυθμό.
- Επίδειξη της κίνησης ενός ήρωα από τρία διαφορετικά σημεία του βιβλίου σε αργό ρυθμό (slow motion).
- Δημιουργία ενός τραγουδιού (συμπεριλαμβανομένων και των στίχων του) που θα είναι αντιπροσωπευτικό του βιβλίου, των ηρώων ή του τόπου αναφοράς.
- Μαγνητοφώνηση μέρους του βιβλίου με την κατάλληλη μουσική υπόκρουση.
- Δημιουργία απλής χορογραφίας για την απόδοση ενός συναισθήματος ή μιας κύριας ιδέας της ιστορίας.
- Δημιουργία ενός καλύμματος για το βιβλίο ή την ιστορία, με σκοπό να το διαφημίζει.
- Δημιουργία σελιδοδεικτών με αποσπάσματα από το βιβλίο με σκοπό τη διαφήμισή του.
- Δημιουργία σκίτσων με τους ήρωες του βιβλίου σε σημαντικές σκηνές.
- Μετατροπή του βιβλίου σε comics.
- Δημιουργία πηλινών μικρογραφιών των ηρώων, του τόπου ή ενός ιδιαίτερου αντικειμένου από το βιβλίο.
- Δημιουργία κολάζ εμπνευσμένου από το θέμα.
- Προετοιμασία και μαγείρεμα ενός φαγητού που συνδέεται με το βιβλίο.
- Δημιουργίας ευχετήριας κάρτας με το θέμα, τους ήρωες ή τον τόπο του βιβλίου.
- Συλλογή comics που περιέχουν νύξεις σχετικά με όσα έχουν διαβαστεί.
- Δημιουργία αγγελίας του τύπου «χάθηκε-βρέθηκε» (lost and found ad) για έναν ήρωα ή ένα αντικείμενο του βιβλίου.
- Δημιουργία χάρτη της χώρας ή του φανταστικού τόπου του βιβλίου.
- Δημιουργία χάρτη ή του ανάγλυφου της τοποθεσίας με ζύμη.
- Πειραματισμός με τις τεχνικές του βιβλίου (μέσα και στυλ).
- Κατασκευή mobile με ζωγραφίες ανθρώπων ή αντικειμένων του βιβλίου, οργανωμένο με λογοτεχνικά κριτήρια.
- Κατασκευή μακέτας (π.χ. ενός σπιτιού) σε σχέση με το βιβλίο.
- Κατασκευή επιτραπέζιου παιχνιδιού βασισμένου στην υπόθεση.

- Κατασκευή τοιχογραφίας για το βιβλίο με τη χρήση κάρβουνου, κηρομπογιών, υδατοχρωμάτων κλπ.
- Κατασκευή χαρτόκουκλων με τους κεντρικούς ήρωες.
- Φωτογράφιση ανθρώπων, τοποθεσιών κλπ. που θα εικονογραφήσουν το βιβλίο.
- Κατασκευή καρτ ποστάλ που θα περιγράφουν το βιβλίο.
- Κατασκευή διαφημιστικής αφίσας για το βιβλίο με καλλιγραφικά γράμματα ή κόβοντας τυπογραφικούς χαρακτήρες.
- Κατασκευή μαριονέτας.
- Αποτύπωση των διαδρομών που ακολουθήθηκαν στην ιστορία σε οδικούς χάρτες.
- Δημιουργία ενός άλμπουμ με αποκόμματα εφημερίδας κλπ. για την εικονογράφηση του βιβλίου.
- Τρισδιάστατη απόδοση μιας ιδέας του βιβλίου μέσω γλυπτών, διαγραμμάτων ή μακετών.
- Κατασκευή ψηφιδωτού με σπόρους, κουμπιά, χαρτοκοπτική κλπ. για την εικονογράφηση ενός τόπου ή ενός γεγονότος.
- Σχεδίαση και κατασκευή φυλλοσκοπίου με ζωγραφισμένους ήρωες που τίθενται σε κίνηση.
- «Χάρτης ιστορίας»: Σχεδίαση ενός χάρτη στον οποίο αποτυπώνονται εικονικά τα σημαντικά γεγονότα της ιστορίας.
- Δημιουργία ταξιδιωτικού σημειωματάριου με εικόνες, καρτ ποστάλ, αποκόμματα περιοδικών κλπ. όπου θα φαίνονται οι διάφορες τοποθεσίες.
- «Το βιβλίο χωρίς λόγια»: Δημιουργία ενός «βιβλίου» για την ιστορία, στο οποίο δε θα χρησιμοποιηθούν λόγια ή κείμενο, αλλά άλλα μέσα και τεχνικές-εικονογράφηση, φωτογραφικό υλικό έντυπο ή με τη μορφή video clip, κ.ά.
- Υπόδυση του ρόλου του συγγραφέα και εξήγηση των λόγων που τον οδήγησαν στη συγγραφή της ιστορίας.
- «Το προνόμιο του συγγραφέα»: Υπόδυση του ρόλου του συγγραφέα και αλλαγή της υπόθεσης της ιστορίας.
- «Ο ειδικός»: Ένας φίλος, συμμαθητής ή ο δάσκαλος προσπαθεί να (σου) προκαλέσει αμηχανία με ερωτήσεις για το βιβλίο.
- «Στη θέση του βιβλίου»: Προσποίηση ενός βιβλίου που μιλά για αυτό που περιέχουν οι σελίδες του και (αυτό)διαφημίζεται.
- Προσποίηση ενός ήρωα που λέει τι σκέφτεται για το συγγραφέα.
- Ανάγνωση δειγματικών ανασκοπήσεων από άλλα βιβλία και συγγραφή ανασκόπησης για το υπό μελέτη βιβλίο (έμφαση στην τέχνη του).
- Προφορική ή γραπτή παρουσίαση όσων θα έλεγε το βιβλίο για τον εαυτό του, αν θα μπορούσε να μιλήσει.
- Οργάνωση συνέντευξης μεταξύ δυο ηρώων του βιβλίου.
- «Μαντέματα»: Παιχνίδι βασισμένο στους ήρωες του βιβλίου.
- Διαφημιστικό μήνυμα ενός λεπτού για την προώθηση του βιβλίου.
- Πρόσκληση σε γεύμα ενός ήρωα και προετοιμασία του καταλόγου .
- Ντύσιμο μιας κούκλας με τα ρούχα ενός ήρωα του βιβλίου.

- Δημιουργία μιας ενδυμασίας για έναν από τους ήρωες του βιβλίου και απάντηση στα ερωτήματα για αυτόν.
- Δημιουργία ηρώων για το φανελοπίνακα και διήγηση της ιστορίας (ή μέρους αυτής) με τη βοήθεια αυτών των φιγούρων.
- Υπόδυση ενός δευτερεύοντος ήρωα του βιβλίου, ο οποίος θα διηγηθεί την ιστορία.
- Υπόδυση του ρόλου ενός παραγωγού κινηματογραφικών ταινιών, ο οποίος αξιολογεί το βιβλίο προκειμένου να γίνει ταινία.
- Σύγκριση της κινηματογραφικής ή τηλεοπτικής εκδοχής της ιστορίας με το βιβλίο (είναι δυνατή και η χρήση του διαγράμματος Venn).
- Οργάνωση αντιλογίας (debate) ομάδας προσκεκλημένων ομιλητών (panel) υπέρ και κατά ενός θέματος, στην οποία μπορεί να συμμετέχει και ο συγγραφέας (τον οποίο υποδύεται ένας από τους μαθητές).
- Παιχνίδι παντομίμας σε αργή κίνηση για έναν ήρωα ή μια σκηνή, στο οποίο καλούνται να απαντήσουν οι μαθητές.
- «Λόγοι πειθούς»: Ανάπτυξη επιχειρημάτων, προκειμένου το ακροατήριο να διαβάσει (ή να μη διαβάσει) το βιβλίο).
- Υπόδυση ενός ήρωα του βιβλίου που γράφει προς έναν άλλο ή διατηρεί ημερολόγιο.
- Δημιουργία μαριονέτας (μίας ή περισσότερων) για έναν (ή περισσότερους) από τους ήρωες του βιβλίου και ανάπτυξη των μεταξύ τους διαλόγων ή αναδιήγηση της ιστορίας.
- Μετάδοση ραδιοφωνικής αναγγελίας για τη διαφήμιση του βιβλίου.
- Παρουσίαση του βιβλίου με τη μορφή αναλογίου (readers' theatre).
- Αναμετάδοση τηλεοπτικού ρεπορτάζ με θέμα το βιβλίο (ένα συναρπαστικό μέρος του) και εναρκτήρια φράση: «Ζωντανά στη σκηνή...».
- Προώθηση των πωλήσεων του βιβλίου ενώπιον ακροατηρίου που αποτελείται από υπαλλήλους βιβλιοπωλείων.
- Παντομίμα ή δημιουργία μικρού ελεύθερου (κωμικού) σεναρίου (skit) πάνω σε ένα σημαντικό γεγονός του βιβλίου.
- Δημιουργία μιας σύντομης τηλεοπτικής εκπομπής τύπου τηλεπαιχνιδιού ή δελτίου ειδήσεων, η οποία να βασίζεται στο βιβλίο.
- «Ελλειψη δημοφιλίας»: Υπόδυση ενός μη δημοφιλούς ήρωα του βιβλίου, ο οποίος επιχειρηματολογεί υπέρ του ότι θα έπρεπε να είναι διαφορετικός ο ρόλος του στο βιβλίο.
- «Φανταστική βιογραφία»: Προφορική ή γραπτή αναφορά για μια υποτιθέμενη επίσκεψη σε ένα πρόσωπο.
- «Ο ιστός του ήρωα»: Ένα αραχνόγραμμα που δημιουργείται με βάση όσα λέει, κάνει, αισθάνεται, κλπ. ο ήρωας.
- Διάγραμμα συγκρίσεων του βιβλίου με άλλες εκδοχές ή με την κινηματογραφική του εκδοχή.
- Κριτική ανάγνωση και αξιολόγηση του βιβλίου με λογοτεχνικά κριτήρια (ως προς την πλοκή, τους χαρακτήρες, τη γλώσσα, κ.ά.).
- Εφαρμογή επιστημονικού πειράματος με αφορμή ένα βιβλίο γνώσεων.

- Ανάγνωση ποικίλων παραμυθιών και καταγραφή σε λίστα των κοινών τους στοιχείων.
- Μείξη των χαρακτήρων διαφόρων παραδοσιακών παραμυθιών για τη συγγραφή μιας νέας ιστορίας.
- Ανάπτυξη επιχειρημάτων σχετικά με το πώς ένα συγκεκριμένο βιβλίο θα μπορούσε να αποτελέσει προϊόν άλλης κατηγορίας λογοτεχνικού είδους και συγγραφή του ανάλογα με τον τύπο αυτό.
- «Ιστορική φαντασία»: Εύρεση της δημοφιλούς μουσικής της περιόδου στην οποία αναφέρεται το βιβλίο.
- «Μυστήριο»: Απόκρυψη ενός σημαντικού αντικειμένου της ιστορίας σε ένα κουτί, προκειμένου να αποκαλυφθεί το βιβλίο, αφού δοθούν, εάν χρειαστεί, και άλλα βοηθητικά στοιχεία.
- Σχεδίαση του διαγράμματος πλοκής της ιστορίας (γραμμική, κατά επεισόδια, αθροιστική).
- Σχεδίαση του γραφήματος πλοκής της ιστορίας σε κλίμακα του τύπου «ευχάριστα-δυσάρεστα γεγονότα», αφού πρώτα καταγραφούν σε λίστα όλα τα γεγονότα.
- Αναδιήγηση της ιστορίας από την προοπτική ενός διαφορετικού ήρωα.
- Ανάγνωση ενός άλλου βιβλίου του ίδιου συγγραφέα, του ίδιου εικονογράφου, του ίδιου θέματος, του ίδιου γένους ή ακόμη και με τους ίδιους ήρωες.

Δραστηριότητες στη διδασκαλία της ποίησης

Ας δούμε τώρα ενδεικτικά ορισμένες δραστηριότητες δημιουργικού-διακαλλιτεχνικού χαρακτήρα που μπορούν ειδικότερα να αξιοποιηθούν στο πλαίσιο της διδασκαλίας της ποίησης:

α) *Δημιουργική γραφή – σύνθεση ποιημάτων*. Τα παιδιά γράφουν τα δικά τους ποιήματα ή σύντομα μυθοπλαστικά κείμενα με αφορμή το ποίημα που διδάχθηκαν.

β) *Βιβλιογραφικές έρευνες ή εργασίες τύπου project με θέμα την ποίηση*. Π.χ. τα παιδιά δημιουργούν τις δικές τους ποιητικές ανθολογίες, εντοπίζουν ποιήματα με διάφορα θέματα στο διαδίκτυο, διαβάζουν “ένα ποίημα την ημέρα”, κ.ά.


γ) *Συνδυασμός του ποιήματος με πολύμορφο οπτικοακουστικό υλικό*. Π.χ. εικαστικά έργα, φωτογραφίες, μουσική, βίντεο, εφαρμογές πολυμέσων κ.ά. και δημιουργία υλικού, εικαστικού, μουσικού κλπ. με αφορμή το ποίημα (βλ. παρακάτω).

δ) *Ένταξη του ποιήματος σε έναν ευρύτερο κύκλο «παράλληλων» κειμένων με τα οποία το ίδιο το ποίημα διαλέγεται*. Τα παράλληλα κείμενα επιλέγονται συνήθως βάσει ομοιοτήτων θεματικών, σημασιολογικών, λεκτικών, κ.ά.

Έτσι, για παράδειγμα, το περίφημο haiku του Γιώργου Σεφέρη [Το γιασεμί] μπορεί να ενταχθεί σε ένα διακειμενικό δίκτυο παράλληλων κειμένων (ποιητικών αποσπασμάτων ή στίχων, ακόμη και τραγουδιών -βλ. τη θαυμάσια μελοποίηση του ποιήματος από το ελληνικό συγκρότημα Sigmatropic, http://www.sigmatropic.gr/greek/intro_eng.htm).

Όπως έχουμε δείξει σε προηγούμενη εργασία (Καλογήρου, 2008), το συγκεκριμένο ποίημα του Σεφέρη συνομιλεί θαυμάσια με στίχους του Κ. Παλαμά, του Οδ. Ελύτη, του Μ. Γκανά, της Ζωής Βαλάση, αλλά και με ποιήματα μαθητών της Β΄ Δημοτικού από σχολείο της Αττικής οι οποίοι έγραψαν τα δικά τους ποιήματα “με τον τρόπο” του Γ. Σεφέρη. Τα παράλληλα κείμενα μπορεί να συνομιλούν μεταξύ τους ακόμη και αντιστικτικά. Το θαυμάσιο ποίημα του Κ. Γ. Καρυωτάκη «Το φεγγαράκι απόψε ...» διαφέρει ριζικά (ως προς τον τόνο, τους λεκτικούς τρόπους, τη στιχουργική κλπ.) από το ποίημα του σύγχρονου ποιητή Θανάση Βενέτη (βλ. Καλογήρου, 2008, **πίνακας 1**), ο οποίος αποποιείται τον κοινό ποιητικό τόπο του φεγγαριού ως στοιχείου ρομαντικής έμπνευσης και ονειροπόλησης, κάνοντας παράλληλα χρήση απροσδόκητης αθλητικής ορολογίας. Τα παράλληλα κείμενα δίνουν τη δυνατότητα στους μαθητές να κατανοήσουν πληρέστερα τον κώδικα αξιών του αρχικού κειμένου και να εμπλακούν σε μια γόνιμη διαδικασία σύγκρισης των λογοτεχνικών κειμένων.

Πίνακας 1

Το φεγγαράκι απόψε...	
<p>Το φεγγαράκι απόψε στο γυαλό θα πέσει, ένα βαρύ μαργαριτάρι. Κι απάνω μου θα παίξει το τρελό τρελό φεγγάρι:</p> <p>Όλο θα σπάει το κύμα ρουμπινί στα πόδια μου σκορπίζοντας αστέρια. Οι παλάμες μου θα 'χουνε γενεί δυο περιστέρια:</p> <p>θ' ανεβούν -ασημένια δυο πουλιά- με φεγγάρι -δυο κούπες- θα γεμίζουν, με φεγγάρι τους όμους, τα μαλλιά θα μου ραντίζουν.</p>	<p>Το πέλαγο χρυσάφι αναλυτό. Θα βάλω τ' όνειρό μου σε καίκι ν' αρμενίσει. Διαμάντι θα πατώ λαμπρό χαλίκι.</p> <p>Το γύρω φως ως θαν τη διαπερνά, η καρδιά μου βαρύ μαργαριτάρι. Και θα γελώ. Και θε να κλαίω... Και να, να το φεγγάρι!</p>
(Κ.Γ. Καρυωτάκης, «Το φεγγαράκι απόψε...», <i>Νηπενθή</i>)	
	
<p>Φεγγάρι μουσικό μονοπάτι θηλιά στο ποίημα φως στο ποίημα ή πώς λένε: ταυτότητα; - και το βγάζεις από τη μέσα τσέπη του σακακιού σου, ποιητή</p> <p>πρώτο δευτερόλεπτο και jump-shoot μέσα!</p>	

Η συνδυαστική παρουσίαση και χρήση ποίησης –εικαστικού έργου– μουσικής στη διδασκαλία παρουσιάζει αξιοσημείωτη ποικιλία μορφών, αφού ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει, ως υποστηρικτικά της διδακτικής προσέγγισης του ποιήματος, εικόνες, πίνακες, φωτογραφίες, μουσική, τραγούδια, για να αναδείξει τη θεματική-

νοηματική τους συνάφεια με το κείμενο και να κάνει πιο ευχάριστη τη λογοτεχνική ανάγνωση. Ορισμένες βασικές προτάσεις για το συνδυασμό Τεχνών και Λογοτεχνίας στη διδασκαλία είναι οι ακόλουθες:

-*Διδασκαλία λογοτεχνικού κειμένου με παράλληλη αξιοποίηση και συγκριτική εξέταση των εικαστικών έργων που είναι εμπνευσμένα από αυτό: για παράδειγμα, Το Άξιον Εστί του Οδυσσέα Ελύτη σε συνδυασμό με τις αντίστοιχες εικονογραφήσεις του Τσαρούχη, του Μόραλη, του Χατζηκυριάκου-Γκίκα· Ο Ήλιος ο Ηλιάτορας του Ελύτη σε σύγκριση με την εικαστική ανάγνωση του ποιήματος από τον Γ. Κόρδη.*

-*Εξερεύνηση και σύγκριση των εικαστικών δημιουργημάτων του συγγραφέα με το λογοτεχνικό του έργο: οι ζωγραφισμένες πέτρες του Ρίτσου και τα περίτεχνα διακοσμημένα «βυζαντινά» του χειρόγραφα, τα κολάζ του Ελύτη, τα καμωμένα με ηθελημένη αδεξιότητα «ιχνογραφήματα» του Σεφέρη, τα θαυμάσια ποιήματα αλλά και τα υπέροχα σχέδια της αξιόλογης και βραβευμένης σύγχρονης ποιήτριας και ζωγράφου από το Πακιστάν Imtiaz Dharker (<http://www.imtiazdharker.com/>), κ.ά.*

-*Παρουσίαση και σχολιασμός του εικαστικού ή μουσικού διακειμένου και της συνάφειάς του με το αρχικό κείμενο. Με αυτό τον τρόπο μπορεί να διδαχθεί, για παράδειγμα, η «Ωδή στον Picasso» ή το ποίημα «Mozart: Romance από το κονσέρτο για πιάνο αρ. 20 KV 466» του Ελύτη.*

-*Διάδοση και διδασκαλία της μελοποιημένης ποίησης με ακροάσεις τραγουδιών, σύγκριση μελοποιήσεων, παρουσίαση ηχογραφημένων αναγνώσεων και απαγγελιών σε συνδυασμό με μουσική επένδυση κ.ά.*

Οι μαθητές επίσης μπορούν να ασχοληθούν με δραστηριότητες όπως:

-*Σύγκριση λογοτεχνικού-εικαστικού έργου, π.χ.: «Το παραμύθι της γιαγιάς» του Ν. Γύζη με το ομώνυμο ποίημα του Ι. Πολέμη, το «Ρόδου μοσχοβόλημα» του Κ. Παλαμά με τον πίνακα του J.W. Waterhouse «Η ψυχή του ρόδου», κ.ά. Ενδιαφέρουσα θα μπορούσε να είναι και η συγκριτική προσέγγιση ποιήματος του αείμνηστου ποιητή Θανάση Κωσταβάρα με πίνακες του Mark Chagall (Καλογήρου, 2008, βλ. **πίνακα 2**)¹.*

Πίνακας 2

<p>ΖΕΥΓΑΡΙ ΕΡΩΤΕΥΜΕΝΩΝ ΠΙΕΤΩΝΤΑΣ ΠΑΝΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΙΜΙΣΜΕΝΗ ΠΟΛΗ ΜΕ ΠΑΝΣΕΛΗΝΟ</p> <p>Παράξενο πού ως τώρα δέν τό είχαν προσέξει πώς στους ώμους τους είχαν φτερά. Μικρά, αδιόρατα ίσως στους άλλους φτερά, πού ωστόσο τί φουσκότερο, μπορούσαν μ' αυτά νά πετάξουν. Νά βρεθούν πάνω από τά φώτα τής πόλης. Πάνω από τά καθημερινά προβλήματα και τίς άλλες έγνοιες τους νά σταθούν. Ξεπερνώντας όλα εκείνα τά φτηνά και τά πρόσκαιρα αίσθήματα.</p> <p>Και δέν ήθελαν ούτε πιά χαμηλά νά κατέβουν ούτε πιά ψηλά ζητούσαν νά ύψωθούν. Παρά μόνο ως εκεί πού τό σώμα, χωρίς νά χάσει τό βάρος γίνεται όνειρώδες και όνειρεμένο, μ' άλλα λόγια ανθρώπινο. Γιατί όλοι τό ξέρουν κι ως δείχνουν πώς δέν τό πιστεύουν πώς τά πραγματικά όρια τού ανθρώπου δέν βρίσκονται μέσα στά δυνατά και τά μετρημένα. Πώς και μόνο ένα βλέμμα στην αγάπη φτάνει γιά νά μάς σπρώξει ψηλά. Ψηλότερα από τή μοναξιά και τήν περιηγήνια τών δέντρων.</p> <p>Λίγο μόλις πιά κάτω από κεί πού τά φτερά τών αγγέλων είχαν κάποτε όδηγήσει τά παιδικά μας όράματα.</p>	
--	--

-*Εικαστική απόδοση, μελοποίηση ή ηχητική επένδυση του ποιήματος.* Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι, φιλοτεχνημένες από σπουδαστές της ΑΣΚΤ, αφίσες που έχουν κατά καιρούς διακοσμήσει το μετρό της Αθήνας, και οι οποίες ερμηνεύουν με εικαστικό τρόπο στίχους του Κ. Π. Καβάφη και άλλων ποιητών.

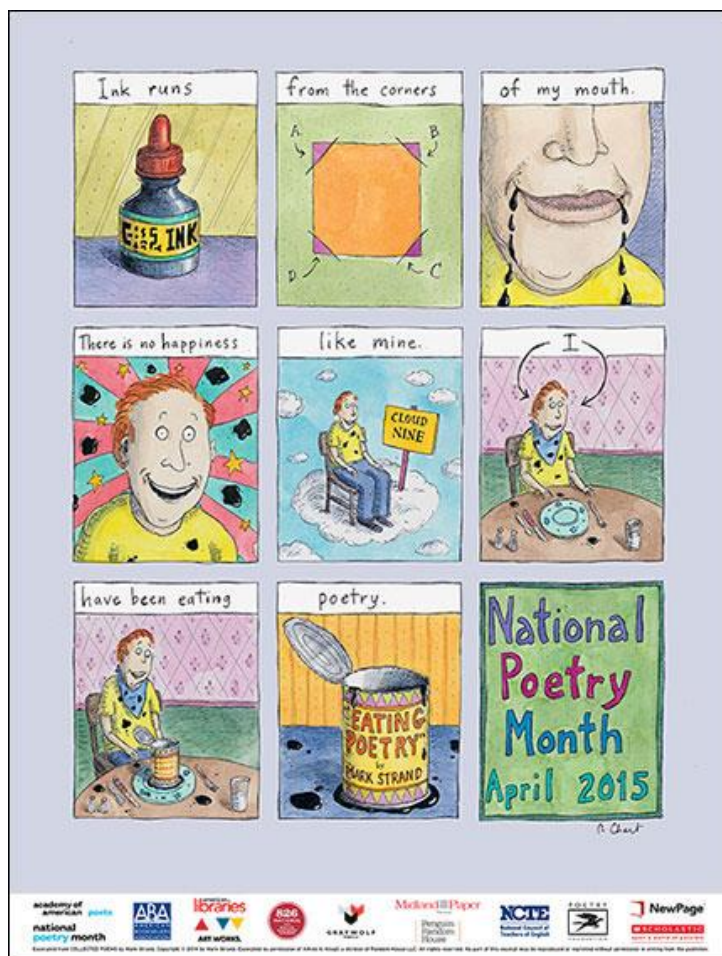
-*Σύνθεση ποιημάτων ή ιστοριών με αφορμή εικαστικά έργα ή μουσικές συνθέσεις* (π.χ. καλούμε τα παιδιά να «εισέλθουν» στον πίνακα και να γίνουν ένα από τα απεικονιζόμενα πρόσωπα). Βλ. για παράδειγμα, το τρυφερό στιχούργημα «Μάνα», γραμμένο από την «Ελένη», το οποίο είναι εμπνευσμένο από τον πίνακα του Γ. Ιακωβίδη «Μητρική Στοργή» (βλ. εικόνα 1)

*Μάνα ένα απάνεμο λιμάνι η στοργική αγκαλιά της
Ένας ήλιος φωτεινός το χαμόγελό της
Μια όαση συναισθημάτων το χάδι της
Λουλούδια ανθισμένα η καρδιά της
Αστέρια λαμπερά το βλέμμα της σαν κοιτάζει τα παιδιά της*
(http://stamonopatiatisfantasias.blogspot.gr/2014/05/blog-post_11.html)



Εικόνα 1

-*Μετατροπή ποιήματος σε Poetry comics* (Morice, 1982; Morice, 1983). Βλ. για παράδειγμα την αφίσα που κυκλοφόρησε στην Αμερική με αφορμή τον εορτασμό National Poetry Month (April 2015) και στην οποία το ποίημα του Mark Strand (1934 – 2014) με τίτλο «Eating Poetry» παίρνει τη μορφή comics (βλ. εικόνα 2).



Εικόνα 2

-Μετατροπή ποιήματος σε video-ποίημα.

-Δημιουργία κειμένων με βάση την τεχνική της *audition colorée* (κατά το πρότυπο π.χ. του σονέτου «Voyelles» του A. Rimbaud).

-Αντιστοίχιση τίτλων και εικαστικών έργων ή επινόηση νέων τίτλων γι' αυτά. Επίσης, στην τάξη μπορεί να γίνει συζήτηση για τη λειτουργία του τίτλου στα εικαστικά έργα αλλά και στα ποιήματα. Μπορούμε να σχολιάσουμε, για παράδειγμα, την αλληλουπονόμευση τίτλου-εικόνας σε ορισμένα έργα των Σουρεαλιστών ή των Ντανταϊστών ή τους ιδιότυπους τίτλους (λαϊκό ύφος, πεζολογικότητα, λεπτή ειρωνεία) σε έργα του Τσαρούχη και του Φασιανού, ή σε ορισμένα ποιήματα του Εμπερικού, του Εγγονόπουλου κ.ά.

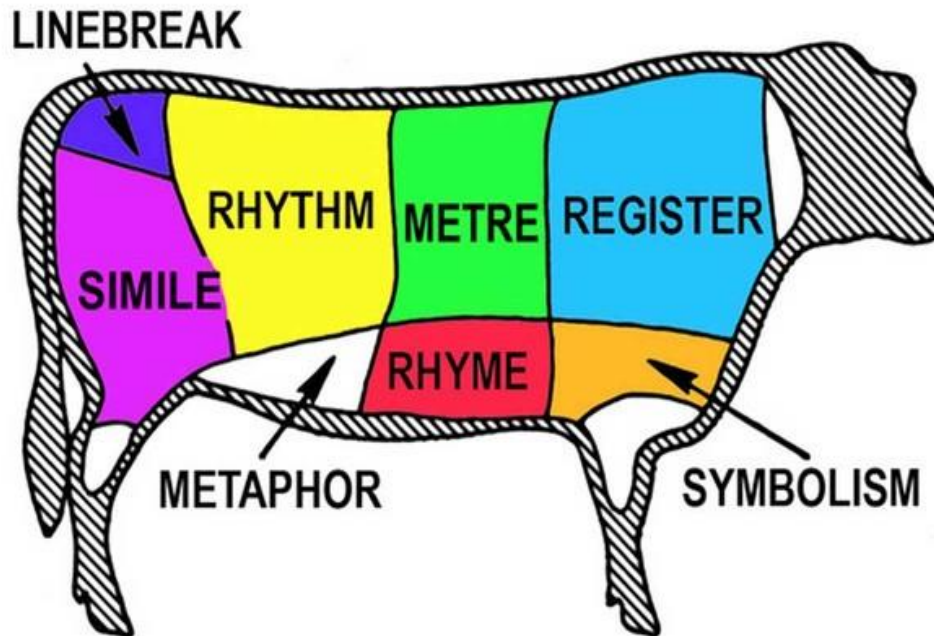
Επιλογικά

Η λογοτεχνία είναι η τροφή της σκέψης, θα λέγαμε παραφράζοντας τον W. Shakespeare. Η ανάγνωσή της δεν μπορεί παρά να είναι αναγκαία, ιδιαίτερα για τους νέους του σήμερα, των οποίων η ενηλικίωση συμπίπτει με την παρακμή μιας εποχής, την πτώση

των αξιών και τη σταδιακή υπαναχώρηση από τις ελπίδες τους για το μέλλον. Σήμερα, ίσως περισσότερο από ποτέ, σε μια εποχή πολύμορφης και βαθιάς κρίσης, έχουμε την υποχρέωση ως δάσκαλοι να δημιουργήσουμε στους μαθητές μας κίνητρα για ανάγνωση και εξερεύνηση του μαγικού και ανεξάντλητου κόσμου της λογοτεχνίας και ειδικότερα της ποίησης, του πιο παρεξηγημένου και κακοδιδαγμένου, ίσως, είδους.

Η διδασκαλία της ποίησης είναι απόλυτα συνδεδεμένη με την εμπλοκή, τη μέθεξη του μαθητή στη μαθησιακή διαδικασία καθώς με την πολυδύναμη έκφρασή του, χωρίς τις οποίες οποιαδήποτε δραστηριότητα δεν έχει απολύτως κανένα νόημα. Άλλωστε το σχολείο δεν νομιμοποιείται σε καμία περίπτωση να επιβάλει τη γνώση, όχι μόνο για δεοντολογικούς λόγους αλλά και γιατί –όπως όλοι γνωρίζουμε– οι γνώσεις που αποκτούνται με επιβολή, χωρίς να υπάρξουν αντικείμενο επιθυμίας, έχουν προσωρινή διάρκεια. Ο μαθητής πρέπει να χαίρεται και να απολαμβάνει την επαφή του με τον ποιητικό λόγο. Η αρχή της απόλαυσης είναι τόσο στενά συνδεδεμένη με τη διδασκαλία της ποίησης μέχρις σημείου να ανάγεται σε απαραίτητη συνθήκη της αίσιας εξέλιξής της. Χωρίς απόλαυση και ενεργοποίηση αισθητικής τέρψης “μάθημα” ποίησης δεν υφίσταται. Η έμφαση δίνεται στην καλλιέργεια της δημιουργικότητας του μαθητή, στην απελευθέρωση στοιχείων της προσωπικότητάς του, στην εξωτερίκευση σκέψεων, ιδεών και συναισθημάτων στη βιωματική επικοινωνία με το ποίημα. Ωστόσο, τέτοιου είδους προσεγγίσεις δεν ολοκληρώνονται μόνο στο επίπεδο της συγκινησιακής έκφρασης και δεν στοχεύουν αποκλειστικά στην εκδίπλωση του συναισθήματος και του εσωτερικού κόσμου, καθώς τα παιδιά καλούνται παράλληλα να διακρίνουν βασικά γνωρίσματα του ποιητικού λόγου, να κρίνουν και να συγκρίνουν την ποικιλία των αισθητικών φαινομένων, αλλά και να αξιοποιήσουν τη λειτουργικότητά τους σε σχέση με το πολιτισμικό πλαίσιο του παρόντος.

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, επιδιώκεται η ποίηση να αναδειχθεί ως μέρος της ζωντανής πραγματικότητας των παιδιών με διαμορφωτική και απελευθερωτική επίδραση στην προσωπικότητά τους. Το ζητούμενο είναι οι μαθητές, μαζί και ο δάσκαλος, να αφεθούν στη μαγεία της ποίησης, να μετατραπούν σε κοινωνούς του ποιητικού γεγονότος, να εξερευνήσουν με προθυμία τα πελάγη του ποιητικού λόγου, που είναι άλλωστε γεμάτα *κοράλλια, και μαργαριτάρια και θησαυρούς ναυαγισμένων πλοίων*, χωρίς ωστόσο να παγιδευτούν στα τενάγη του στείρου σχολαστικισμού ή της αδιάφορης και άσκοπης φλυαρίας ή να κατατεμαχίσουν το ποίημα στο ανατομικό τραπέζι (βλ. εικόνα 3).



CUTS OF A POEM (fig.1a)

Εικόνα3

Στο ακόλουθο ποίημα του D. C. Berry με τίτλο *Διαβάζοντας ποιήματα σε τάξη τελειόφοιτων στο South High* περιγράφεται μια τέτοια διδασκαλία του ποιήματος, μια συναρπαστική εμπειρία τόσο για τους μαθητές όσο και για το δάσκαλό τους:

Πριν
 ανοίξω το στόμα μου
 πρόσεξα ότι κάθονταν εκεί
 με τόση τάξη σαν παγωμένα ψάρια
 σε πακέτο.

Σιγά σιγά νερό γέμιζε το δωμάτιο
 αν και δεν το πρόσεξα
 μέχρι που έφτασε
 τ' αυτιά μου

και τότε άκουσα ήχους
ψαριών σε ενυδρείο
και ήξερα πως τι κι αν είχα
προσπαθήσει να τους πνίξω
με τα λόγια μου,
αυτοί ήταν μονάχα ανοιχτοί
όπως τα βράγχια τους
και με έβαλαν μέσα.

Μαζί κολυπήσαμε τριγύρω στο δωμάτιο
σαν τριάντα ουρές που κοπανούν λέξεις
μέχρι που το κουδούνι χτύπησε

ανοίγοντας
μια οπή στην πόρτα

την οποία όλοι διαπεράσαμε

Αυτοί πήγαν σε άλλη τάξη
υποθέτω κι εγώ σπίτι

όπου η Βασίλισσα Ελισάβετ
η γάτα μου με συνάντησε
κι έγλειψε τα πτερύγιά μου
μέχρι να γίνουν και πάλι χέρια.²

Βιβλιογραφία

Benjamin, W. (1996). 'Ο Ιστορητής'. Στον τόμο *Άκου μια ιστορία. Η τέχνη της προφορικής αφήγησης και η αναβίωσή της στις μέρες μας*. (Επιμ.-μτφρ. Ντ. Παπαλιού). Αθήνα: Ακρίτας.

Βλαβιανός, Χ. (2007). *Ποιόν Αφορά η Ποίηση; Σκέψεις για μια Τέχνη Περιττή*. Αθήνα: Πόλις.

Bloom, H. (2005). *The Art of Reading Poetry*, New York: Harper Perennial.

Cornett C. E. (1999). *The Arts as Meaning Makers: Integrating Literature and the Arts throughout the Curriculum*. Columbus Ohio, Merrill Prentice-Hall, Inc.

Καλογήρου, Τζ. & Λαλαγιάννη, Κ. (2005). 'Προλεγόμενα'. Στο Τζ. Καλογήρου & Κ. Λαλαγιάννη (επιμ.). *Η Λογοτεχνία στο Σχολείο. Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Διδακτικές εφαρμογές στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*. Αθήνα: Τυπωθήτω / Γ. Δαρδανός, σσ. 27-31.

Καλογήρου, Τζ. (2006³). 'Lector Ludens: Η ανάγνωση ως παιχνίδι/Παιχνίδια της ανάγνωσης'. *Τέρψεις και Ημέρες Ανάγνωσης*. τόμ. Β'. Αθήνα: Εκδ. της Σχολής Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου, σσ. 235-251.

Καλογήρου, Τζ. (2008). 'Η ποίηση στο σχολείο: Σκέψεις για τη διδακτική προσέγγιση μιας «δύσκολης» όσο και «ανώφελης» τέχνης'. *Πρακτικά 27ου Συμποσίου Ποίησης, Γιατί η Ποίηση*, (28 Ιουν.-1 Ιουλίου 2007). Πάτρα: Εκδόσεις Περί Τεχνών. σσ. 435-452.

Longenbach, J. (2009). *The Resistance to Poetry*. Chicago and London: Chicago University Press.

Morice, D. (1983). *How to Make Poetry Comics*. New York: Teachers and Writers Collaborative.

Morice, D. (1982). *Poetry Comics. A Cartooniverse of Poems*: New York: Simon and Schuster.

¹ Ενδιαφέροντες και οι συνδυασμοί ποιημάτων- εικαστικών έργων που προτείνει η σχολική σύμβουλος Άννα Αγγελοπούλου, όπου, για παράδειγμα, η γνωστή «Συννεφούλα» του Διονύση Σαββόπουλου συνδυάζεται με πίνακα του Mark Chagall.

Βλ. <https://drive.google.com/file/d/0B1YYXdMJg1aQ3dDVTJSV2M2V28/view?pli=1>

² D. C. Berry (γενν. 1942), *Διαβάζοντας ποιήματα σε τάξη τελειόφοιτων στο South High*, μετάφραση από τα αγγλικά Λίνα Ιορδανάκη. Ευχαριστώ θερμά την κ. Ιορδανάκη για την απόδοση του ποιήματος στα ελληνικά.